

Åpent fagseminar:

Ikke-konsistent genteknologilovgivning i Norge?

Genmodifisert mat som består av levende materiale, for eksempel spiredyktige frø, vurderes etter genteknologiloven. Bearbeidet mat, som ikke lenger inneholder levende eller spiredyktige ingredienser, slik som maismel eller rapsolje fra genmodifiserte planter, reguleres etter matloven. Matloven har ingen direkte hjemmel for å ta inn vurderingskriteriene bærekraft, samfunnsnytte og etikk, slik genteknologiloven har. Er dette et paradoks?

Casper Linnestad

Dette var tema på et fagseminar Bioteknologinemnda arrangerte i Oslo 10. juni. Bioteknologinemnda ønsket å belyse forskjellene mellom hvordan genmodifiserte organismer og genmodifisert, prosessert mat vurderes i Norge.

I Norge er all handel med genmodifiserte mat- og fôrvarer regulert i lover eller forskrifter. For å dyrke en genmodifisert organisme (GMO) eller omsette genmodifisert mat og fôr, trengs godkjenning fra myndighetene.

Sentrale vurderingskriterier i genteknologiloven

Genteknologiloven slår fast at samfunnsnytte, etiske forhold og bidrag til bærekraftig utvikling er selvstendige vurderingskriterier for en GMO – i tillegg til en vurdering av risiko for helse og miljø.

Vurderingskriterier i matloven

Matloven har ikke tilsvarende vurderingskriterier for bearbeidet, genmodifisert mat. Formålsparagrafen i matloven lyder imidlertid:

«Formålet med loven er å sikre helsemessig trygge næringsmidler og fremme helse, kvalitet og forbrukerhensyn langs hele produksjonsskjeden, samt ivareta miljøvennlig produksjon.»

Møteleder var professor og medlem av Bioteknologinemnda Odd Vangen. Han viste innledningsvis til at nemnda gjennom flere år har arbeidet med å operasjonalisere begrepene bærekraft, samfunnsnytte og etikk ved vurderinger av genmodifiserte organismer etter genteknologiloven. Vangen sa at utgangspunktet for fagseminaret var å belyse hva som kan legges i uttrykkene «forbrukerhensyn» og «miljøvennlig produksjon» i matloven, og holde dette opp mot genteknologilovens bestemmelser om bærekraft, samfunnsnytte og etikk.

Av punkter som Bioteknologinemnda ønsket å diskutere var dermed:

- Kan «forbrukerhensyn» i matloven romme vurderinger av etikk, bærekraft og samfunnsnytte slik begrepene er formulert i genteknologiloven?
- Kan bærekraftvurderingene som skal gjøres i henhold til genteknologiloven være relevante, sett mot matlovens formål om å «ivareta miljøvennlig produksjon»?
- Hva er lovgivers intensjon med at behandlingspraksis blir ulik alt etter hvilken form en GMO kommer inn til Norge i (frø eller mel)?
- Er denne forskjellen i norsk GMO-regelverk problematisk for norske myndigheter i arbeidet med å implementere EUs regelverk på området?

gelverk problematisk for norske myndigheter i arbeidet med å implementere EUs regelverk på området?

Til å belyse dette hadde Bioteknologinemnda invitert Helse- og omsorgsdepartementet (HOD). Rådgiver Joachim Nilsen formidlet HODs fortolkning. Etterpå fulgte kommentarer fra Miljøverndepartementet (MD) ved seniorrådgiver Birgitte Valen, Norsk Landbrukssamvirke ved rådgiver Aina Bartmann, Fiskeri- og havbruksnæringsens landsforening (FHL) ved direktør Henrik Stenwig og NorgesGruppen ved kvalitetsdirektør Gunvor Tollum Andersen, som alle var invitert til å komme med replikker på Nilsens innlegg.

Matloven skal sikre trygg mat

Joachim Nilsen fra HOD minnet om at det viktigste formålet med matloven er å sikre helsemessig trygge næringsmidler til mennesker og dyr. I tillegg skal loven fremme kvalitet og forbrukerhensyn langs hele produksjonsskjeden og ivareta en miljøvennlig produksjon. Når det gjelder helse- og miljørisiko, mente Nilsen at matloven verken er strengere eller mildere enn genteknologiloven.

Ut fra ordlyden i matloven fremgår det ikke at kriteriene etikk, bærekraft og samfunnsnytte skal vurderes. For å svare på

nemndas direkte spørsmål, om man etter matloven også *kan* legge vekt på etikk, bærekraft og samfunnsnytte ved vurderinger av genmodifisert mat, viste Nilsen til lovens forarbeider.

I Ot.prp. nr. 100 (2002–2003) er forbrukerhensyn nærmere omtalt. Begrepet omfatter, foruten helse og kvalitet, også redelighet, mangfold, kulturelle og religiøse forhold, etikk og miljøtilpasset produksjon. I denne sammenhengen fremhevet Nilsen spesielt de to sistnevnte momentene. Han mente at det ut fra lovens forarbeider er naturlig å tenke seg at det kan være noe overlapp mellom matlovens momenter om etikk og miljøtilpasset produksjon og vurderingskriteriene etikk, bærekraft og samfunnsnytte, slik de fremstår i gen teknologiloven.

Mulig vekting av bærekraft, samfunnsnytte og etikk

Om man åpner for å tolke deler av hensynene etikk, bærekraft og samfunnsnytte inn i matlovens begreper «forbrukerhensyn» og «miljøvennlig produksjon», hvor tungt kan man i så fall vekte dem? Nilsen kom tilbake til at etikk, bærekraft og samfunnsnytte ikke fremgår direkte i ordlyden til matloven. Dette mente han tilsier at disse kriteriene heller ikke er ment å representere sentrale hensyn, og at hovedformålet med loven uansett er å sikre trygge næringsmidler. Nilsen åpnet imidlertid for at etikk, bærekraft og samfunnsnytte eventuelt *kan* tolkes inn i matloven, men at dette i så fall innebærer et brudd med gjeldende praksis. Dette ville også forutsette tydelige politiske signaler, som i øyeblikket ikke foreligger, sa Nilsen. Han la også til at man ville måtte foreta forskriftsendringer, kanskje også en lovendring, dersom matloven skulle tolkes på denne måten.

GMO-er og sosioøkonomiske vurderinger internasjonalt

Birgitte Valen, MD, redegjorde så for internasjonale avtaler og lovverk på GMO-området. Når det gjelder avtaler og regelverk som tar opp enkelte av «de norske» vurderingskriteriene bærekraft, samfunnsnytte og etikk, fremhevet Valen spesielt Cartagena-protokollen om grensekryssende handel med GMO, som gir mottakerland informasjonsrett og muligheter for å vurdere de samfunnsmessige konsekvensene ved å importere GMO-er. Valen viste

Professor Odd Vangen, medlem av Bioteknologinemnda, ledet fagseminaret.

Hovedinnlegget ble holdt av rådgiver Joachim Nilsen, Helse- og omsorgsdepartementet. Nilsens fortolkning av matloven ble så kommentert og debattert.

Seniorrådgiver Birgitte Valen, Miljøverndepartementet, beskrev internasjonale regelverk på GMO-området.

Rådgiver Aina Bartmann, Norsk Landbrukssamvirke, mente at vurderingskriteriene etter matloven vel så mye dreier seg om politikk som juss.

Direktør Henrik Stenwig, FHL, sa at oppdrettsnæringen foreløpig ikke benytter genmodifiserte ingredienser i fiskefôret, men at de kommer til å «hoppe ned fra gjerdet» en gang i fremtiden.

Direktør Gunvor Tollum Andersen, NorgesGruppen, forsikret at både de og deres kunder er opptatt av at varene er fremstilt på en bærekraftig og etisk måte. Alle foto: Casper Linnestad

Faktaboks:

Opprettholder Norge valgfriheten i GMO-saker?

Norge har bestemt at EUs GMO-regelverk skal innlemmes i norsk rett med visse tilpasninger. Tidligere ble GMO-søknadene i EU behandlet etter utsettingsdirektiv 2001/18. Nå kommer de fleste GMO-søknadene på høring etter forordning 1829/2003 om genmodifisert mat og fôr. Dette gjelder også søknadene som dekker bruksområdet dyrking.

I 2007 ble direktiv 2001/18 tatt inn i EØS-avtalen, og Norge fikk en tilpasning som gjør at vi kan legge ned veto ved å vise til vurderingskriteriene etikk, bærekraft og samfunnsnytte i genteknologiloven. Det pågår nå forhandlinger om en tilpasning til forordning 1829/2003. Dersom de pågående for-

handlingene med EU ikke skulle gi Norge en tilsvarende tilpasning til forordning 1829/2003 som vi tidligere fikk for direktiv 2001/18, kan dette innebære at flesteparten av søknadene om genmodifiserte planter til mat og fôr vil bli avgjort i EU, uten at Norge kan nedlegge veto på bakgrunn av andre argumenter enn helse- og miljørisiko. Dette vil ikke bare gjelde bearbejdede mat- og fôrprodukter etter matloven (prosesserte), men også GMO-er som EU har godkjent til dyrking – også på norsk jord.

Det er altså mye som står på spill under de pågående forhandlingene, som håndteres av Helse- og omsorgsdepartementet, Miljøverndepartementet, Utenriksdeparte-

Foto: Casper Linnestad

mentet og de andre matdepartementene.

EU-kommisjonen har tidligere ikke godtatt at enkeltasjoner har lagt ned veto mot dyrking av EU-godkjente GMO-er. Nye signaler fra president Barroso tyder på at større nasjonale spillerom er i anmarsj.

videre til at det er prosesser i EU som peker i retning av at samfunnsmessige forhold også kan bli en del av vurderingsprosessen for GMO i EU (se artikkel s. 15 og GENi:alt 3/2009).

Landbruksorganisasjonene kritiske

Aina Bartmann, Norsk Landbrukssamvirke, tok opp tråden fra Joachim Nilsens juridiske fremstilling av vurderingskriteriene i matloven, og mente at dette vel så mye dreier seg om politiske vurderinger og politisk dragkamp i alle verdensdeler. Bartmann fryktet at dersom man ikke kan legge til grunn tilsvarende vurderingskriterier for genmodifiserte varer etter matloven som for genmodifiserte organismer etter genteknologiloven, risikerer vi at matloven undergraver den norske genteknologiloven.

Oppdrettsnæringen avventende

Henrik Stenwig, Fiskeri- og havbruksnæringens landsforening (FHL), sa at rundt 95 prosent av norsk fiskeproduksjon går til eksport, mens størsteparten av de vegeta-

bilske råvarene til denne produksjonen importeres. FHLs medlemmer velger fortsatt å benytte GMO-frie varer, men det blir stadig vanskeligere i følge Stenwig. Når næringen ikke lenger får tak i store nok volumer med GMO-fri vare til konkurransedyktige priser, vil aktørene «hoppe ned fra gjerdet», som Stenwig uttrykte det. Stenwig minnet om at norsk oppdrettsnæring allerede i dag kan benytte en rekke genmodifiserte ingredienser i fiskefôret på grunn av en norsk overgangsordning (se artikkel i GENi:alt 3/2009). FHL støttet ikke en utvidelse av vurderingskriteriene for genmodifiserte, prosesserte produkter etter matloven, lik dem vi har for genteknologiloven, men ønsket en rask harmonisering til EUs lovverk for å kunne konkurrere internasjonalt på likest mulig grunnlag.

Forbrukerhensyn i fokus

Gunvor Tollum Andersen fra NorgesGruppen (butikker som Kiwi, Meny og Ultra) presenterte til slutt deres syn. Hun oppfatter det som om kundene ønsker at

NorgesGruppen tar kloke valg på deres vegne, og at kundene forventer at NorgesGruppen kjenner til hvilke «fotspor» varene etterlater gjennom hele verdikjeden. Her kan virkninger i Afrika og Asia være like viktige som norske forhold, påpekte Tollum Andersen, og ga oss et eksempel på produksjonen av palmeolje i regnskogsområder. NorgesGruppen mente at det ville være en utfordring for dem dersom det skulle komme godkjente, prosesserte genmodifiserte produkter på markedet, som ikke var vurdert i samsvar med prinsippene om etikk, bærekraft og samfunnsnytte. NorgesGruppen ser at genmodifiserte mat- og fôrprodukter fortsatt er omstridte, og derfor har de valgt å unngå dem foreløpig, selv om de skulle være godkjent av norske myndigheter og tilgjengelige på hjemmemarkedet.

For presentasjoner og lydopptak fra møtet, se www.bion.no.

For videre lesning om regelverk og tilpasninger, se artikler i GENi:alt 1/2005.